

УДК 17.021.2:316.3

НЕЖИВА Ольга – доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри сучасних європейських мов, Київський національний торговельно-економічний університет, 23, вул. Кіото, м. Київ, Україна, індекс 03057 (nezhyva@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4229-6754>

ТЕСЛЕНКО Наталія – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри сучасних європейських мов, Київський національний торговельно-економічний університет, 23, вул. Кіото, м. Київ, Україна, індекс 03057 (teslenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9556-441X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.13>

Бібліографічний опис статті: Нежива О., Тесленко Н. (2021). Розвиток людської особистості в сучасному суспільстві. *Людознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 42, 197–213, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.13>

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. Мета. Дослідження спрямовано на здійснення комплексного аналізу розвитку людської особистості у громадянському суспільстві та виявлення чинників, що впливають на даний процес. **Методологічні** засади дослідження. Автор показує збільшення кризи та межових станів буття особистості в сучасному суспільстві. Ця ситуація потребує негайного вирішення, оскільки XXI століття – це етап системної трансформації суспільства. Науково-технічний прогрес створює умови для полегшення життя людини, обміну інформацією, спрощення побуту, цікавого дозвілля, водночас сприяє низці суперечливих з огляду на покращення умов «досягнень», як-от: удосконалення систем озброєння, процес «створення людини», мінімізація людської активності у власному дозвіллі тощо. Це зумовило все більше поширення матеріальних та технічних цінностей, призвело до появи номінації «людина XXI століття». Це спричинило, що людина втратила баланс між усіма складовими частинами власної життєдіяльності

та дезорієнтована в усьому універсумі людського буття. Автором визначено, що через екзистенціальні постулати можна висвітлити принципи життєдіяльності пересічної людини, її долю. І саме представники цього напрямку спроможні дати відповідь на запитання, які хвилюють сьогодення. **Наукова новизна.** Автором доведена необхідність визначення чинників, які впливають на розвиток людської особистості у громадянському суспільстві у XXI столітті. Адже кризове суспільство потребує термінового подолання деструктивних явищ у ньому, створення простору для особистісної самореалізації, повернення реальному процесові життєдіяльності тих ідеалів, які вироблялися протягом усієї історії людства і здатні здійснити всебічний вплив на духовний та інтелектуальний клімат сьогодення. **Висновки.** Стаття визначає, що екзистенціал – це важливий чинник, який визначає буття конкретної людини, її ставлення до життя і смерті, до свого місця у світі. Саме цей чинник здійснює тотальний вплив на внутрішній стан, на ставлення людини до дійсності, її поведінку та самооцінку.

Ключові слова: особистість, суспільство, екзистенціалізм, людина, життя, філософ.

NEZHUYA Olga – Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Modern European Languages, Kyiv National University of Trade and Economics, 23, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, postal code 03057 (nezhyva@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4229-6754>

TESLENKO Natalia – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Modern European Languages, Kyiv National University of Trade and Economics, 23, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, postal code 03057 (n-teslenko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9556-441X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.13>

To cite this article: Nezhuya O., Teslenko N. (2021). Rozvytok liudskoi osobystosti v suchasnomu suspilstvi [Human personality development in modern society]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 42, 197–213, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.13>

HUMAN PERSONALITY DEVELOPMENT IN MODERN SOCIETY

Summary. *The purpose of this paper is aimed at carrying out a comprehensive analysis of human personality development in civil society and identifying the factors which has an impact on this process. **Methodological** principles of the study. The author shows that there is a clear increase in the crisis and limit states of being in the modern society. This situation needs to be addressed immediately, because the 21st century is the stage of systemic transformation of society. Scientific and technological progress creates conditions for facilitating human life, information exchange, simplification of life, interesting leisure, and at the same time contributes to a number of contradictory in terms of improving the conditions of “achievements”: improvement of weapons systems, the process of etc. This led to the increasing spread of material and technical values and eventually led to the nomination “man of the 21st century”. Man has lost the balance between all components of his own life and rational reference points throughout the universe of human being. The author has determined that of all modern philosophical trends, existentialism is the closest to the real fate of the common man. Furthermore, existential philosophers are able to answer the questions that are of concern today. **Scientific novelty.** The author has proved the need to identify the factors which influence the development of the human personality in civil society of the 21st century. After all, a crisis society needs urgent overcoming of destructive phenomena in it, creation of space for personal self-realization, return to the real process of life of those ideals which have been developed throughout the history of mankind and capable to exert a comprehensive influence on the spiritual and intellectual climate today. **Conclusions.** The article reflects that the existence is an important factor which determines the life of the person, his/her attitude to life and death, to his/her position in the world. This factor has a total impact on the internal state, person’s relation to reality, his/her behavior and self-esteem.*

Key words: *personality, society, existentialism, person, life, philosopher.*

Постановка проблеми. Перед різними науками часто постає питання людини, її місця в соціумі, формування особистості. Впливи, яким піддається особистість, неминуче потрапляють

у зону уваги філософської думки. Людина в сучасному суспільстві перебуває в постійному інформаційному потоці, який по-різному здійснює вплив на особистість, і така ситуація є абсолютно нормальною і закономірною. Людина як істота соціальна так чи інакше продовжує свою соціалізацію в тих умовах, які їй створює науково-технічний прогрес, інформаційне середовище найближчого оточення, ділових відносин, родинних стосунків і значний масив інформаційних ресурсів, як-от інтернет, засоби масової інформації – газети, журнали, телебачення, радіо тощо.

Сучасний розвиток суспільства значно пришвидшив усі процеси людства, експресивність стала ознакою різних сфер життєдіяльності людини. Швидкість у досягненні різних ідей переорієнтувала на сам процес і саму ідею, коли засоби досягнення мети і взаємодія з іншими представниками соціуму перемістилися у крайню периферію.

Для філософської думки важливим постає питання: як допомогти людині орієнтуватися в тій системі умов, які створені людиною і виступають складником її буття.

Мета статті полягає у проведенні аналізу розвитку особистості в сучасному суспільстві, встановленні умов сучасного буття, наслідків, що вони зумовлюють. Усе це сприятиме розумінню і пошуку шляхів подальшого розвитку людини в суспільстві в нових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оригінальність сучасного світу розглядають представники різних галузей наук. Статичність і динамічність суспільства і культури розглядаються з погляду різних напрямів філософського сприйняття світу: ярлики, етикетки, стереотипи постають маркерами свідомості в А. Бергсона, на відміну від мінливого часу М. Гайдегера. Про це у книзі Мессі Хіт (2015 р.) «Походження часу: Гайдегер і Бергсон». Проте книга Патріка Стокеса (2015 р.) розкриває перед науковим загальом систему к'єркегорівського розуміння буття – феноменології як для лінгвіста й екзистенції як для філософа.

Цікавим постає досвід участі в соціальній мережі людей різних вікових категорій. Так, уподобання, відповідні віку, знаходять специфічний контент і формують ситуації, зручні для людей різного віку. Це показує, наскільки Мережа здатна створити

комфортним сервіс «постачання інформації», який описується у книзі «Соціальні медіа та соціальне благополуччя в подальшому житті» Квіна Келлі (2019 р.).

Основний матеріал. Як свідчить сьогодення, сучасна людина втратила баланс між усіма складовими частинами власної життєдіяльності, раціональні орієнтири в усьому універсумі людського буття. Причиною цього стали значні впливи, які зумовлені саме експресивним характером життя, швидким розвитком і повсюдною діджиталізацією. Феномен діджиталізації зумовив поширення як позитивних, так і негативних явищ людського буття, збільшив впливи на екзистенцію людини і фактично створив *медіабуття*.

Медіабуття сприяє становленню зон комфорту для сучасного члена громадянського суспільства: порівняно легкий доступ до значної кількості інформації, безособовість спілкування, пришвидшення у сфері послуг, швидкий відклик на різні інформаційні запити, полегшення навіть у вирішенні господарських питань. Медіабуття створює своєрідну *екзистенцію комфорту*.

З іншого боку, людські почуття й емоції замінені цифровими технологіями, мережевим спілкуванням, яке розмиває або нівелює особу, що створює штучність спілкування і пов'язані з ним системні зміни імперативних умов буття: соціальних структур, культури, індивідуальної екзистенції, мислення, ціннісних орієнтацій, моральних імперативів, психічного здоров'я тощо. Унаслідок чого відбувається деградація культурно-духовного розвитку, цілковите злиття з техногенною сферою, прагнення до ефемерних цілей, нарешті, створюється штучна, досконаліша реальність.

Науковці зафіксували у ХХ ст. «антропологічний поворот» у філософії. Це сталося не через те, що накопичилося багато знань про людину, які потрібно було узагальнити й систематизувати, а через те, що склалася ситуація «людської кризи», було чітко усвідомлено, що людина не є більше господарем у всесвіті, що вона не вінець еволюції. Нині вирвалися назовні такі демонічні сили злості й ненависті, що завжди приховано перебувають у свідомості людини, які можуть відразу покінчити з людиною і з усім живим на землі.

Особистість завжди формується через процеси, відомі науці як процеси виховання і самовиховання. Вони можуть бути

свідомі та несвідомі. Ці процеси полягають у постійній зміні екзистенції. Водночас розкривають одні якості та приглушують інші, що не відповідають системі ціннісних орієнтирів, притаманній сучасній моделі моралі.

Сучасна модель моралі для пересічної людини втратила конкретність, багато хто говорить про абсолютну переорієнтацію цінностей. Це призвело до втрати людиною меж буття. Медіабуття створює враження відсутності меж, адже саме воно їх не має, але реальне буття, безумовно, має рубікони, яких не варто переходити, адже це може призвести до самознищення. Отже, поява інформаційного суспільства суттєво зблизила межі між духовним, екзистенційним, внутрішнім світом людини і зовнішніми силами самознищення, що їх створила людина у XXI ст.

Кожне покоління має свою історичну місію та покликання. Воно здатне до специфічного світосприйняття і світорозуміння, що властиве саме йому. Як уважав філософ Х. Ортега-і-Гасет, покоління – найважливіше історичне поняття, яке є тією траєкторією, якою рухається історія (Holmes, 2017). Отже, світ перебуває в перманентному процесі змін. І вважається, що кожне покоління орієнтується на власні цінності. З огляду на це основну увагу ми повинні зосередити на основах розвитку суспільства за гуманістичними принципами. Адже саме вони створюють умови для співіснування людей у громадянському суспільстві, для розвитку кожної особистості.

Специфіка філософської рефлексії людини початку XXI ст. формується в контексті теоретико-світоглядного узагальнення тієї традиції мислення, що репрезентує необхідність становлення цілісної особистості, розглянутої з боку творчого цілепокладання. Як було зазначено вище, відсутність чітких векторів ціннісних орієнтирів спричинила кризові явища в системі людської взаємодії й окремо для кожної людини, породжує невизначеність, іноді розгубленість. Кризове суспільство потребує термінового подолання деструктивних явищ у ньому, створення простору для особистісної самореалізації, повернення реальному процесові життєдіяльності тих ідеалів, які вироблялися протягом усієї історії людства і які здатні здійснити всебічний вплив на духовний та інтелектуальний клімат сьогодення

(Massey, 2015). На жаль, нинішня ситуація характеризується відсутністю однозначної системи дій. Існування численних методологічних схем вивчення людини породжує необхідність інтеграції теорій різних наук у єдину концептуально оформлену загальнонаукову картину світу, пошук загальних методологічних основ розуміння людини. У зв'язку із цим особливої актуальності знову набувають проблеми визначення сутнісної природи людини, сенсу її буття, місця і значення в цілісній системі всесвіту (Jackson, 2012).

Соціально-філософська думка ХХІ ст. динамічно поглиблює роздуми про сутність, зміст та форми буття людини, проблеми розірваності й відчуженості, деструкції та трагічності людської екзистенції. До цього спонукають процеси, здійснювані на економічному й соціокультурному просторі України. А ці процеси не можуть не використовувати знання про специфіку соціально-філософського осмислення людини, її історії та буття загалом. Вітчизняна філософська думка, що заснована на історичних і соціальних процесах, спроможна стати опертям у пошуку розуміння оптимальних для сучасного покоління оцінок і ставлення до людського буття.

Досліджуючи проблеми медіабуття, ми можемо зазначити, що нині світ відмовився від тоталітарних соціалістичних утворень. Створюються інші способи буття. Інформаційне суспільство, як зазначено вище, здатне створити зону екзистенційного комфорту. Проте варто зазначити ще один важливий чинник. Інформація в сучасному суспільстві поширюється досить швидко, кожна людина за допомогою різних засобів для поширення інформації здатна впливати на інших, причому це може бути значна аудиторія. Цей вплив залежить від морального і психічного стану окремої особи. В інформаційному суспільстві, у якому дискомфорт однієї особи може вплинути на десятки, а то й сотні тисяч індивідів, потрібно шукати панівну культуру в нових вимірах постіндустріального суспільства. Щодо цього в розвинутих країнах світу проводять сотні конференцій, пропонують десятки нових концепцій. Однак донині не вдалося сформувати єдиної, навіть робочої гіпотези, яка б визначала хоча б окремі складники для формування панівної культури, від яких можна було б розпочати науково-пошуковий відлік.

Серед усіх філософських течій, які знає історія філософії, екзистенціалізм є найбільш наближеним до реальної долі звичайної людини. І саме представники цього напрямку, на нашу думку, спроможні дати відповідь на запитання, які нас хвилюють. Центральним поняттям екзистенціалізму загалом є поняття «екзистенція». У перекладі з латинської мови *existentia* (існування) походить від дієслова *existo*. Специфіка префікса *ex-* полягає в характеристиці – «виходити за». У сучасній філософії префікс пов'язується із характеристикою буття людини як живої процесуальності, відкритої реальності. У даному разі конструкція слова *existere* означає «виходити за» межі наявного буття, що є характерним лише для людини (Shusterman, 2001).

«Екзистенція» з'явилась в європейській філософії ще за часів середньовіччя як «існування із». Це існування, що виходило з Бога. Дослідники філософії екзистенціалізму вважають, що існування у своїх характеристиках (цілісність, неподільність, безумовність, стрибкоподібність появи і зникнення, енергійність) стосується істинного буття людини (Shusterman, 2001). Тому цілісність передбачає наявність жаху, турботи, совісті, переживання – це і є по суті цілісність існування. Саме ці емоції показують сутність екзистенції.

Сутність та зміст «екзистенції» сформулював саме С. К'єркегор. Чому саме цей термін? Людина, на його думку, відрізняється від тварини тим, що вона усвідомлює себе як особистість, індивідуальність, а не частину роду. Існування людини – це завжди існування її як особистості. Існування відбувається, за С. К'єркегором, у трьох істотно відмінних сферах: естетичній, етичній та релігійній. Між ними – прірва (Stokes, 2015).

М. Гайдеггер, наприклад, розуміє екзистенцію в сенсі «буття як свідомість», тобто певною точкою залучення людини до світу через безпосереднє предметне оточення, це – спосіб «виходити до себе самого». Для Ж.-П. Сартра екзистенція – це передумова здійснення людського життя, як його ідеальний проєкт, пов'язаний із визнанням і прийняттям на себе виправдання своїх виборів, рішень та особистої відповідальності. К. Ясперс, як представник релігійного екзистенціалізму, розробив ще одне розуміння екзистенції – те, що залучає людину до незбагненого та саме виступає незбагненим. Тут екзистенція «тікає»

від раціонального пізнання – перетворюється на трансцендентне (Jackson, 2012).

Варто зазначити, що розуміння суті екзистенції як основи людського буття та самореалізації особистості, а слідом і змісту поняття «екзистенція», що їх позначає, мають суттєві відмінності. У такому разі неоднаково розуміється й суть основоположного чинника людської екзистенції – «екзистенціалу». Екзистенціал є власне емоцією, сформованою впливом зовнішнього середовища. Кожний філософ схильний виокремлювати екзистенціал, який, на його думку, є основоположним у системі ціннісних орієнтирів людини: тривогу (М. Гайдеггер), нудьгу (А. Камю), свободу, нудоту і страх (Ж.-П. Сартр), віру, надію і любов (В. Шинкарук) тощо. І в даному разі має значення не тільки конкретне розуміння мислителем суті екзистенції, а й його опертя на певну культурну традицію. Історія філософії дає нам можливість побачити в екзистенціальній філософії все розмаїття екзистенціалів, які були об'єктом вивчення багатьох дослідників: відчай (С. К'єркегор), життя (В. Дільтей), турбота (М. Гайдеггер), комунікація (К. Ясперс) тощо. Усі вони мають антропологічне значення.

Життя, соціальність, духовність, тілесність людини не зумовлюють її існування, а навпаки, існування задає можливість розуміння життя, соціального, духовного тощо в людині. «Екзистенціали» є ознаками існування (Bazaluk & Nezhyva, 2016).

Існування, за філософією К. Ясперса, можна представити у тріаді: світ, екзистенція та трансценденція. Світ – це сфера наук, до цієї сфери світу належить усе науково-загальнозначуще, що привнесене в людину, чи то природничо-наукового, чи то духовно-наукового характеру (Martin Heidegger and Karl Jaspers, 2003). Справжня людина відкривається тільки у сфері екзистенції. Екзистенція – у її свободі, унікальності і невимовності в мові, узагалі нічим не детермінується. Екзистенція не «є», не «існує», а являє собою те, що може бути і що повинно бути. Екзистенція не підкоряється загальним сутностям, твердим законам або правилам. Вона – історично унікальне буття, у свободі є причиною самої себе. А тому її ніколи не можна осягти, виходячи із загальних понять (Martin Heidegger and Karl Jaspers, 2003). Трансценденція як форма виходу зі звичних умов

існування особливо розкривається в так званих «межових ситуаціях». Вони виривають людину з полону повсякденності і штовхають до пошуку її справжньої екзистенції. Приклади таких ситуацій – усвідомлення тих реалій, що життя людини протікає в боротьбі і стражданнях, що вона повинна взяти на себе відповідальність, що вона стоїть перед абсолютною необхідністю вмерти. Тільки в таких ситуаціях людина й осягає свою справжню сутність.

Екзистенція і розум, відповідно до вчення К. Ясперса, неподільно пов'язані. Екзистенція виявляється тільки за допомогою розуму, тому що розум знаходить сенс тільки завдяки екзистенції. Відділена від розуму, взята сама по собі екзистенція, що спирається на почуття, на інстинкт, який не ставить жодних питань, на сваволу, погрожує перетворитися на сліпе начало, що насильно діє. Відділеному ж від екзистенції розуму, у свою чергу, погрожує небезпека перетворитися на щось схематичне, втратити все життєве, історичне, особистісне.

Медіабуття виказує певні впливи на людину. Вони розраховані на різні складники існування. ЗМІ, які водночас відкривають доступ до масивів різного роду новин, подій, їхніх критичних оцінок, рекламного продукту тощо, приховано впливає, спрямовує вектори уваги особи на потрібну для певного представника масмедіа інформацію. Водночас акцентом на тих чи інших речах, явищах, властивостях, станах, ставленнях ЗМІ здатні формувати і системи ціннісних орієнтирів. Ні для кого вже не секрет, що ЗМІ здатні активно справляти маніпулятивний вплив, що, як давно вже відомо, виказує абсолютно негативний вплив на особистість людини.

Характерною рисою прихованого впливу на розум є створення ілюзії, видимості власної розумової активності, але насправді це не так. Переконавання, погляди, думки нав'язуються ззовні. Людина в умовах медіабуття існує в мегаінформаційному просторі. Поведінка такої особистості залежить від інформації, яку вона щодня отримує з теле- й радіоканалів, мережі Інтернет. Саме тому людина інформаційного суспільства – невільна, оскільки не має змоги безпосередньо отримувати всю необхідну інформацію про події, що відбуваються навколо, а сприймає інформаційний еквівалент.

Навіювання, що здійснюється через ЗМІ, може бути критичним і подаватися з огляду на можливість впливу на аудиторію з метою формування імперативних ціннісних орієнтирів, а може здійснюватися некритично, розраховувати лише на екзистенцію, тобто подаватися маніпулятивно, мати різні цілі, наприклад, конкретного спеціаліста масмедіа, політики окремого ЗМІ. Сама людина може сприймати інформацію критично, а може піддаватися різним впливам, не осмислювати глобальний зміст, а зосереджуватись на поверхневих оцінках, іноді просто потрапляти під емоційний вплив, що, одразу не пройшовши етап сполучення з розумом, потрапляє до екзистенції, формує хибний екзистенціал.

Сучасний екзистенціальний бік існування часто пов'язують із повною свободою для людини в усіх сферах життєдіяльності.

Свобода – основоположний екзистенціал людини, адже завдяки йому стає можливим існування інших, як-от: жах, самотність, доля, відчай, вибір і відповідальність, нудота, абсурд, смерть і народження тощо. Ступінь розроблення цього феномену можна характеризувати відповідно до ступеня загальності: свобода як філософська категорія – зіставлення визнання зумовленої необхідності людських дій із визнанням свободи їх здійснення породжує філософське питання про суперечність між необхідністю та свободою; соціальна свобода – світ свободи – це сфера соціального, яка протилежна світу природи; свобода людини – свобода, іманентна людській природі, вона проявляється в дії (чи може людина робити те, що хоче, якщо цьому не заважає її власний організм?), виборі (чи здатна людська свобода вибирати між мотивами або вона (свобода) є лише реєстратором, що приводить у дію найбільш сильний мотив, волі людини (чи існує свобода бажання, що є вибір?). З огляду на те, що своєрідність свободи як багатовимірного, складного суспільного явища зумовлює можливість і необхідність різноманітних підходів у його осмисленні, запропоновано розгляд свободи не лише як складного суспільного явища, а й водночас як феномену людського світосприйняття (Ruhloff, 2004).

Медіабуття ставить питання і про свободу в нових умовах інформаційного суспільства. Інформаційна свобода – явище ефемерне. Сучасне покоління має свободу вибору, це стосується

і свободи в межах масмедійного середовища. Інформаційний вплив може створювати різного роду настрої, налаштування, тим самим формує загальносуспільне тло життєдіяльності людини. Звужуючи своє буття до медіабуття, людина постає значно залежною від суб'єктивних чинників, які транслюються медіаресурсами. Водночас, як було зазначено вище, суб'єктивність подання інформаційного матеріалу може впливати на розум і екзистенцію особи. Важливим аспектом медіабуття виступає те, що різного роду інформація, яка надходить різними каналами, уже є інтерпретованою, суб'єктивно переробленою і містить певну систему моральних настанов, ціннісних орієнтирів, які впливатимуть на розум, отже, як результати чужого опрацювання, одразу можуть створювати не-власнеособистісну екзистенцію. Часто засобами медіаресурсів навіюється як пряма інформація про факти, так і ставлення до них, а також їхній ґрунтовний аналіз. Постійне подання інформації в такому ключі унеможливорює розумову й екзистенційну активність особистості. І та інформаційна свобода, яка надана особистості, спричинює фактичну залежність у способі здобувати знання, виявляти ставлення, формувати екзистенції.

Свобода, зокрема й інформаційна, в умовах медіабуття в будь-яких вимірах є екзистенціалом, адже здійснюється через трансцендування. Абсолютне існування конкретного свідомого життя, тобто фактично життя свідомості, за Е. Гусерлем, та ідеал замкненого ідеалістичного світу розуму, наближеного до світу речей, за Дж. Берклі, варто розглядати за присутності трансцендентного буття (Gubin, 2000, с. 752). Розум має здатність долати власні межі і переходити від одних вимірів людського буття до інших.

Доступ до новин про різного роду кризи спричинює замислення і рефлексію. У частині наукових публікацій ідеться про наближення глобальної екологічної катастрофи через інтенсивне якісне і кількісне знищення природних умов і ресурсів, необхідних і достатніх для існування живого, передусім – людини. За прогнозами вчених Римського клубу й інших авторитетних міжнародних організацій, у разі збереження наявних тенденцій у взаємодії суспільства і навколишнього середовища вже через 35–40 років може розпочатися масове вимирання землян. Це стосується всіх країн і народів (Stokes, 2015). Повторена кілька

разів інформація, перейшовши з одного інформаційного ресурсу на інший, формує певні настанови, що обов'язково змотивують людину або, навпаки, дезорієнтують із причин безвиході.

Екзистенціалісти розглядаються кризові явища, їхній вплив на людину, шукають шляхи подолання цих явищ у самій людині. І водночас вважають ці кризові явища рушійними силами, що лежать в основі змін. Натепер уже звичними стали такі визначення сучасності, як: кінець історії, ера науково-технічної революції, постєвропейський час, атомна епоха. Кожна із цих характеристик беззастережно накладається на нинішній стан цивілізації, що переживає техногенний етап свого розвитку. Множинність визначень епохи виражає не лише особливий динамізм і драматизм цивілізаційних процесів, але й усвідомлення світовим співтовариством того, що наш світ перебуває на роздоріжжі – у ситуації кризи. Багато ознак цієї кризи за своєю суттю не є новими: глобалізація лише додала їм планетарного і гранично загостреного характеру.

Трансценденція інформаційної свободи виступає рушійною силою в системі формування ціннісних орієнтирів. Як бачимо, вони набувають актуальності в «межових» соціальних ситуаціях – ситуаціях різкої зміни, нестабільності, соціального конфлікту тощо (Heath, 2015). Межові ситуації повинні тлумачитись як екстраординарні події, моменти людського життя не тільки в існуванні окремої людини, а й буття соціальної групи за виняткових обставин. Фактично йдеться про наявність випадково-ситуативного характеру події щодо таких випадків. Саме тому їх не можна контролювати повною мірою, вони постають своєрідною «межею» між повсякденним та екстремальним, типовим та неординарним, звичним і принципово новим у реаліях людського існування. Зіткнення з ними призводить людину, як конкретну особистість чи представника певної спільноти, до стану «неврівноваженого» буття.

Важливим є також розгляд поняття **«смерть»** у філософії екзистенціалізму. За С. К'еркегором, смерть – «психологічна хвороба, смертельний гріх відчаю, і витворює ключові елементи екзистенційної структури – «боязнь», «страх», «абсурд»» (Stokes, 2015). За К. Ясперсом та М. Гайдеггером, смерть – шлях до істинного здійснення екзистенції «відбувається лише в житті,

яке спрямоване до смерті». За Ж.-П. Сартром, смерть визначає абсолютну рівноцінність усіх людських можливостей, бо скерована в Ніщо. Саме таке уявлення задає соціально-психологічні настанови ментальності й особливості сприйняття світу тією чи іншою нацією (Heath, 2015). Ми пропонуємо звернутися до екзистенційно-онтологічного визначення даного екзистенціалу М. Гайдеггера, який визначає його через сукупність проаналізованих ознак смерті як кінець присутності, є найбільш власна, безвідносна, достовірна і в такій якості невизначена, необхідна можливість присутності (Bazaluk & Nezhyva, 2016).

Уявлення про смерть має переважно трансцендентну рефлексію. У зв'язку із цим, як пише В. Губін, перед людиною гостро постала проблема її кінця. Ідеться про кінець не лише окремого індивіда, а й людства взагалі. Тому усвідомлення власного кінця породило відчуття випадковості (зайвості) існування та непередбачуваності долі, а це, у свою чергу, антропологічний поворот у філософії загалом як спробу знайти шлях до порятунку людини в самій людині, у таємницях її тіла, душі, розуму. Кожен крок на шляху наукового та матеріально-технічного прогресу є кроком, що наближає до катастрофи. Такі імперативи, як віра, любов та мир, відійшли на задній план.

Людина ХХІ ст. рухається швидко, швидко змінює переконання та прагнення, не має водночас чітких ціннісних орієнтирів.

Отже, екзистенціалізм – це гуманізм, оскільки нагадує людині, що немає іншого законодавця, окрім неї самої, урешті-решт вона буде вирішувати свою долю. Філософія екзистенціалізму показує, що реалізувати себе людина може не шляхом занурення в себе, а в пошуку мети зовні, якою може бути звільнення або інше конкретне самоздійснення. Пошук себе – це пошук цілісності власного Я, його місця у світі.

Екзистенціальний підхід до аналізу навколишньої дійсності в умовах активного інформаційного впливу і медіабуття показує триєдність розуму, екзистенції та трансценденції. Важливими для цієї тріади виступають імперативи, що лежать в основі формування гуманістичного ладу суспільства. Такого ладу, коли кожна людина спроможна жити своє індивідуальне життя, реалізувати свої наміри, не перешкоджати водночас іншим.

Розуміння процесів, рефлексія, що виявляється в екзистенції та трансценденції, – важливі елементи, на які варто спиратися в умовах медіабуття. Кожний інформаційний посыл, що спрямований зовні, має розглядатися в аспекті цієї триєдності. Деструктивні процеси, які стають очевидними нині, випливають із дисбалансу між системними впливами, що позбавлені розуміння сутності людини і спрямовані лише на певний формальний складник буття – на розум або на відчуття, або одразу провокують кризове світовідчуття. Це розхитує загальнолюдські імперативи, створює ілюзії про них, підміняє несуттєвим. Створення кризових ситуацій, які можуть стати «межовими» і сприяти виходу із зони екзистенційного комфорту, а в іншому разі провокувати занепадницькі настрої. Особистість має протидіяти нав'язливим впливам, адже це може змінювати вольові настанов, моральні цінності, підмінювати ідеали.

Екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя. Для чого розглядають категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті в їхній причині, що йде від особистості, що відчуває зовнішні впливи. Основною цінністю буття екзистенціалісти вбачають свободу особистості. Натепер свобода підміняється, наприклад, інформаційною, яка, у свою чергу, може бути політичною, соціальною і правовою, а може являти собою лише плюралізм думок. Впливи, які спостерігаємо в умовах медіабуття, мають не відступати від історично створених загальнолюдських цінностей, проте обов'язково проходити через екзистенціальний аналіз триєдності людського буття.

Висновки. Отже, поява інформаційного суспільства істотно намалювала межі між духовним, екзистенційним, внутрішнім світом людини та зовнішніми силами самознищення, створеними людиною у ХХІ ст. Крім того, встановлено, що існування є важливим чинником, який визначає життя людини, її ставлення до життя та смерті, її становище у світі. Цей чинник має повний вплив на внутрішній стан, ставлення людини до реальності, її поведінку та самооцінку. Навіть більше, основне існування – це свобода. Крім того, завдяки йому стають можливими інші такі утворення, як жах, самотність, доля, відчай, вибір та відповідальність, нудота, абсурд, смерть та народження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bazaluk O., Nezhyya O. Martin Heidegger and Fundamental Ontology. *Annals of the University of Craiova. Philosophy series*. Romania, 2016. № 38. P. 71–83.
2. Губин В., Некрасова Е. Философская антропология. Москва : ПЕР СЭ ; Санкт-Петербург : Университетская книга, 2000. 240 с.
3. José Ortega y Gasset. Holmes, Oliver, Zalta, Edward N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017.
4. Jackson Michael. *Lifeworlds: Essays in Existential Anthropology*. University of Chicago Press, 2012. P. 325.
5. Jörg Ruhloff Humanismus, humanistische Bildung, in *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*, hg. von Dietrich Benner et al. Weinheim, Basel : Beltz, 2004. S. 443–454.
6. Хміль В., Корх О. Ідея особистого самовизначення у філософії просвітництва. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. № 11. С. 127–134. DOI: 10.15802/ampr.v0i11.105496.
7. Martin Heidegger and Karl Jaspers. *The Heidegger – Jaspers Correspondence (1920–1963)*, Humanity Books. 2003.
8. Massey Heath *The Origin of Time: Heidegger and Bergson*. *State University of New York Press*, Albany, 2015. P. 271.
9. Nezhyya Olga. Future Ukrainian's Image: modern vision. *Philosophy & Cosmology*. Kyiv, 2015. Vol. 14. P. 175–179.
10. Puntel, Lorenz, *Being and God: A Systematic Approach in Confrontation with Martin Heidegger, Emmanuel Levinas, and Jean-Luc Marion*, Evanston, IL : Northwestern University Press, 2012.
11. Rosado Haddock G.E. On Husserl's Distinction between State of Affairs (Sachverhalt) and Situation of Affairs (Sachlage) / Husserl Or Frege?: Meaning, Objectivity, and Mathematics : Haddock / C. Ortiz Hill, G.E. Rosado. Chicago : Open Court, 2000. P. 253–262.
12. Shusterman Richard. *Philosophie als Lebenspraxis. Wege in den Pragmatismus* / Richard Shusterman. Berlin : Akademie-Verlag, 2001. P. 267.
13. Stokes Patrick. *The Naked Self: Kierkegaard and Personal Identity*. Oxford : Oxford University Press. 2015.
14. Wittrock Bjorn. *Social Theory and Global History: the Three Cultural Crystallizations. Thesis Eleven*. 2001. № 65. P. 27–50.

REFERENCES

1. Bazaluk, O., & Nezhyya, O. (2016). Martin Heidegger and Fundamental Ontology. *Annals of the University of Craiova. Philosophy series*, № 38, 71–83.
2. Gubin, V.D. (2000). *Filosofia antropologi [Philosophical Anthropology]*. Moscow, University Book. [in Russian].

3. Holmes, Oliver (2017), Zalta, Edward N. (ed.), “José Ortega y Gasset”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University.
4. Jackson, Michael. (2012). *Lifeworlds: Essays in Existential Anthropology*. University of Chicago Press.
5. Jörg, Ruhloff. (2004). Humanismus, humanistische Bildung, in Historisches Wörterbuch der Pädagogik, hg. von Dietrich Benner et al. Weinheim. [Humanism, humanistic education, in the Historical Dictionary of Pedagogy, ed. by Dietrich Benner et al. Weinheim] Basel, Beltz. [in German].
6. Khmil, V., & Korkh, O. (2017). Idea osobystogo samovyznachennia v filosofii procvitnytsva [The Concept of Self-Determination in the Philosophy of the Enlightenment]. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 11, 127–134. doi: <http://dx.doi.org/10.15802/ampr.v0i11.105496> [in Ukrainian]
7. Martin Heidegger and Karl Jaspers, (2003) *The Heidegger–Jaspers Correspondence (1920–1963)*, Humanity Books.
8. Massey, Heath. (2015). *The Origin of Time: Heidegger and Bergson*. State University of New York Press, Albany.
9. Nezhyyva, O. (2015). Future Ukrainian’s Image: modern vision. *Philosophy & Cosmology*, 14, 175–179.
10. Puntel, Lorenz, (2012), *Being and God: A Systematic Approach in Confrontation with Martin Heidegger, Emmanuel Levinas, and Jean-Luc Marion*, Evanston, IL: Northwestern University Press.
11. Rosado Haddock, G. E. (2000), “On Husserl’s Distinction between State of Affairs (Sachverhalt) and Situation of Affairs (Sachlage)”, in C. Ortiz Hill and G.E. Rosado Haddock, *Husserl Or Frege?: Meaning, Objectivity, and Mathematics*. Chicago: Open Court, pp. 253–262.
12. Shusterman, Richard (2001). *Philosophie als Lebenspraxis. Wege in den Pragmatismus*. Berlin, Akademie-Verlag.
13. Stokes, Patrick (2015) *The Naked Self: Kierkegaard and Personal Identity*, Oxford: Oxford University Press. [in English].
14. Wittrock, Bjorn (2001). *Social Theory and Global History: the Three Cultural Crystallizations*. *Thesis Eleven*, 65, 27–50.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2021